

Wolf. Foto Leo Linnartz

Wolven in Nederland? Ze komen er aan!

Uit de vele versies van “Roodkapje en de Wolf” blijkt dat de wolf al eeuwenlang gehaat en gevreesd wordt. Al in de 11e eeuw wordt in de *Fecunda Ratis* verhaald over een klein, in het rood gekleed meisje dat rond dwaalt in het bos en door een wolf wordt gevangen. Anno 2013 lijkt er weinig veranderd. De opmars van de wolf wordt door een derde van de Nederlanders met argusogen gevolgd. Of dit terecht is wordt op een winderige en koude woensdag in mei uit de doeken gedaan door Leo Linnartz, wolvenkenner bij uitstek en betrokken bij diverse wolvenprojecten.

Joke Winkelman

Wat triggert de opmars van de wolf?

In grote delen van Europa is nog steeds sprake van massale bevolkingstrek naar de stad. Inmiddels is 60 miljoen ha marginale landbouwgrond verlaten. Ook in Duitsland en Nederland ontvolkt en “ont-

boert” veel buitengebied. Door die dubbele leegloop wordt het steeds rustiger op het platteland, wat gunstig is voor wild en wolf.

Maar dat proces is al vele decennia gaande? Waar bleef die wolf dan?

Door achtervolging werd de wolf rond 1900 teruggedrongen tot ver in het voormalige Oostblok (voormalige USSR, Oost-Polen) en de gebergten van Italië en Spanje. Er waren nog maar zo weinig dieren over dat pas de laatste twee decennia sprake is van

Foto Esther Linnartz

Leo Linnartz (1961) werkt sinds 1998 bij ARK/Natuurontwikkeling. Hij omschrijft zichzelf als autodidact. Zijn bevoegdheid voor grote ecosystemen kreeg hij in Zuid-Afrika waar hij bijna een jaar woonde. Gepusht door zijn vader ging hij natuurkunde studeren. Met die natuurkunde werd het niets, met die ecosystemen wel. Linnartz geniet vooral van uitgestrekte wildernisnatuur waarin naast abiotische processen grote predatoren en herbivoren hun beider rol goed kunnen spelen. Kruger Park, Etosha, Kalahari, Yellowstone, noem ze maar op en hij is er wel geweest. Linnartz: “In de wereld gaat het vooral nog om incomplete ecosystemen. Daar worden wel stukjes van gerestaureerd, maar er is altijd wel iets dat weer niet klopt. De wolf zou daarop in Europa een mooie uitzondering kunnen zijn.” Hij wenst de wolf dan ook veel succes en wijsheid toe bij het vinden van een hernieuwde rol als toppredator in onze ecosystemen.

voldoende populatieherstel om aan een opmars te kunnen beginnen. Daarbij vormden de Conventie van Bern (1982) en de EU-Habitatrichtlijn (1992) een flinke steun in de rug. Daarin beloven Europese landen om, naast vele andere soorten, ook de wolf te beschermen. Inmiddels is de wolf weer helemaal terug in landen als Duitsland, Zweden, Frankrijk, Oostenrijk en Zwitserland.

Wanneer begon de opmars?

In 1996 werd de eerste wolf in het Duitse Lausitz bij de Poolse grens waargenomen. Het duurde tot 1998 voordat er een partner kwam en pas in 2000 verschenen de eerste welpen. Daar bleef het aanvankelijk bij. Broer en zus paren niet, zodat nakomelingen van de eerste roedel niet onderling nieuwe roedels vormden. Een niet-verwante partner verscheen pas in 2004 en vormde een jaar later met de dochter uit

de eerste roedel een tweede roedel. Daarna gaat het in Lausitz snel omhoog: in 2008 vijf roedels, in 2010 acht en in 2012 twaalf. Een echte J-curve met 1,5 roedel per jaar erbij! In 2010 verschijnt in het iets noordelijker gelegen Brandenburg de eerste roedel en ontstaat een tweede kerngebied. Vandaar gaat het in 2012 naar Lunenburg en het gebied rond de Elbe. Inmiddels is een jong dier bij Meppen op zo'n 20 kilometer van de Nederlandse grens gesignaleerd. Recent zijn ook zwervers gezien rond Hamburg en Denemarken, en hebben zich langs de Ems twee nieuwe wolvenparen gevestigd. In april 2013 was de stand in Duitsland 19 roedels, drie wolvenparen, en vier territoria van solitaire wolven. In West-Polen was de stand toen ongeveer dertig roedels.

Wie zwerven er?

Zwervers zijn een- tot tweejarige dieren.

Een roedel bestaat uit vijf tot tien dieren: een volwassen reu en teef, jongen van dit jaar, en halfwas jongen van het vorige jaar. Maar niet iedere roedel krijgt jaarlijks jongen. Een zwerver wordt overigens zelden opgemerkt en een nieuwe roedel vaak pas nadat er sporen van predatie zijn gevonden. Ook leiden zwervende dieren niet altijd tot nakomelingen. Zij vinden niet altijd een partner, en onder zwervers komt ook een klein percentage alternatieve samenlevingsvormen voor, waaronder broer-zusparen en homoparen.

Waar verwacht je de wolf nog meer?

Denemarken lijkt nu als eerste voor permanente vestiging aan de beurt. Duitsland ten oosten van Berlijn is ook geschikt. Verspreiding in zuidwestelijke richting via Kassel en de Duitse middengebergten is op termijn zeker mogelijk. Verder is sinds 2009 vanuit de Italiaanse restpopulatie een

Redactioneel commentaar

Dit interview lag afgelopen juni klaar voor publicatie in Zoogdier toen op 4 juli 2013 in een wegberm nabij Luttelgeest (Noordoostpolder) een dode wolf werd aangetroffen. DNA-onderzoek uitgevoerd door het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC), Naturalis, Alterra en Wolven In Nederland wees uit dat het om een raszuivere, vermoedelijk uit Oost-Europa afkomstige, jonge wolvin ging die was overleden door “een ernstig trauma, vermoedelijk veroorzaakt door een aanrijding”. In diezelfde periode werden in het Kuinderbos in de Noordoostpolder mogelijk van een wolf afkomstige keutels gevonden, maar een link met de wolf van Luttelgeest kon niet worden gelegd, ook niet met DNA-onderzoek. De overheersende opinie was dat na anderhalve eeuw een wolf ons land weer op eigen kracht bereikt leek te hebben.

Vanwege de grote maatschappelijke relevantie deden het DWHC en Naturalis nog aanvullend onderzoek, waarvan de toch wel verrassende resultaten in de loop van oktober beschikbaar kwamen. Op röntgenfoto en CT-scan van het skelet waren kleine restanten van de mantel en de centrale loodinhoud van een kogel te zien. In de opnieuw onderzochte huid bleken ter hoogte van deze kogelresten inderdaad kleine kogelgaten te zitten. DNA-analyse van de beverresten uit de maag van de wolf toonde aan dat ook deze bever hoogstwaarschijnlijk afkomstig was uit een Oost-Europese populatie. Daarmee werd de eerdere opinie tenietgedaan. Het meest waarschijnlijke scenario is nu dat de wolf ergens in Oost-Europa doodschoten en vlak daarna overreden werd, waarna het dier werd vervoerd en bij Luttelgeest neergelegd.

Deze wolf lijkt dus vooral een hele foute “grap”. Toch paste het totale plaatje van deze “vondst” prima in het algemene beeld van de al jaren gaande opmars van de wolf in Europa. Hiervan getuigt ook bijgaand interview, waarin wordt voorspeld dat binnen twee jaar de wolf hier kind aan huis zal zijn!

Groep wolven in Bialowieza. Foto Leo Linnartz

uitbreiding in het zuidoosten van Frankrijk gaande, die al tot diep in de Vogezen en Alpen reikt en nog wel eens richting België zou kunnen gaan.

Wanneer is Nederland aan de beurt?

De wolvensnelweg vanuit Lausitz loopt west-noordwest. Voor Nederland moet hij afbuigen. Als het dier bij Meppen blijft, dan verwacht ik dat Drenthe binnenkort bezocht gaat worden. Ik schat in dat de wolf hier over twee jaar kind aan huis is, eventueel met een territorium over de grens. Maar ook vanuit het zuiden, via de route Frankrijk - Ardennen - Kempen zouden wolven ons land op termijn kunnen gaan bereiken. Of via de Eifel als de Duitse middengebergten bevolkt gaan worden. Ze komen dan echt van alle kanten op ons af!

De wolf wordt hier met een Wolvenplan verwelkomd?

In opdracht van het ministerie van Econo-

mische Zaken, IPO en het Faunafonds werken Alterra, Wing en ARK/Wolven In Nederland in overleg met tal van belangenorganisaties inderdaad aan een Wolvenplan dat in concept dit jaar klaar moet zijn.

Welke terreinen prefereert de wolf?

Rust, ruimte en wild blijken essentieel.

Een in 2009 gezenderde, eenjarige wolf, geboren bij Lausitz, liep door Polen via Litouwen naar Wit-Rusland en legde daarbij in vijf maanden tijd ruim 1.000 km af

Kerngebieden zijn vooral militaire oefenterreinen en uitgestrekte natuurgebieden van waaruit de wolf ook in het omliggende cultuurgebied jaagt. De omgeving van het Duitse Meppen is in die zin uiterst geschikt. De wolf werd daar op een militair oefenterrein waargenomen, in de omgeving zit veel wild. Een waar wolven-tafeltje-dek-je. Eigenlijk is Lausitz een

uitzondering. Het is een oud bruinkoolwin- gebied met veel wegen en steden en cultuurland. De wolf houdt daar stand door veel wild en rust in de zin van het met rust laten van de wolf door boeren en burgers.

Wild als hoofdvoedsel?

In onze omgeving is er sterke voorkeur voor ree, edelhert en wild zwijn. In Oost-Polen wordt 90% van de wild-zwijnbiggen jaarlijks door wolven opgegeten. In Spanje staan soorten als ree, moeflon, steenbok en konijn op het menu, en in gebieden met weinig wild ook schapen. Schapen en geiten worden door een wolf vooral na een nacht lang vergeefs op wild jagen gepakt. De idee dat wolven vooral schapen eten, blijkt niet waar. Duitse wolvenkeutels bestaan voor slechts 0,6% uit schaap of geit. In Duitsland werden in het predatietopjaar 120 schapen door 120 wolven gedood, daarbuiten waren het er veel minder. Honden en vossen doen meer schade. In Limburg bleken vossen en honden 0,5% van de schapen te doden, schade

Sporen en keutels van de wolf. Foto's Annemarie van Diepenbeek

Door wolf gedood schaap.
Foto Leo Linnartz

Kenmerken Europese wolf

Lichaam

Beige tot rossig bruin
Vage grijze bovenkant
Onduidelijk donker zadel
Wit rondom de mond
Lange, stevige poten
Dik behaarde rechte staart
Spitse rechtopstaande oren
Rechte rug (aflopend bij Duitse herders)
Geen sokken of krulstaart!

Loopspoor

Recht over minstens 200 m

Pootafdruk

Langwerpig (hond: rond)
Lengte 10 cm

Keutels

Grote stukken bot
Haar van wilde prooidieren

Lengte > 20 cm, dikte > 2,5 cm
Vaak midden op pad of kruising

Prooi

Vaak zak met ingewanden naast de prooi
Gedood met keelbeet
Vier hoektanden gebruikt
Weinig schade aan prooi
Veel van gegeten

die niet wordt vergoed.

Gaan boeren en wolven samen?

Het aantal door wolven gedode schapen houdt vooral verband met nieuwvestigingen en het daarop niet voorbereid zijn. Het schadecircus begint bij elke vestiging opnieuw. In Duitsland krijgen boeren en hobbyhouders subsidie voor wolvenwerende maatregelen, zoals het aanbrengen van schrikdraad. Dat is al snel voldoende omdat wolven niet kunnen springen. Ook inzet van een waakhond en het 's nachts binnenhouden van vee helpen. Schade wordt in bestaande wolvengebieden in Duitsland alleen vergoed als je afdoende

maatregelen hebt genomen. Dat werkt, ook al is acceptatie van schade nog wel eens lastig.

Goede wildstand cruciaal!

In Duitsland is het nemen van goede wolvenwerende maatregelen in combinatie met een goede wildstand heel effectief gebleken.

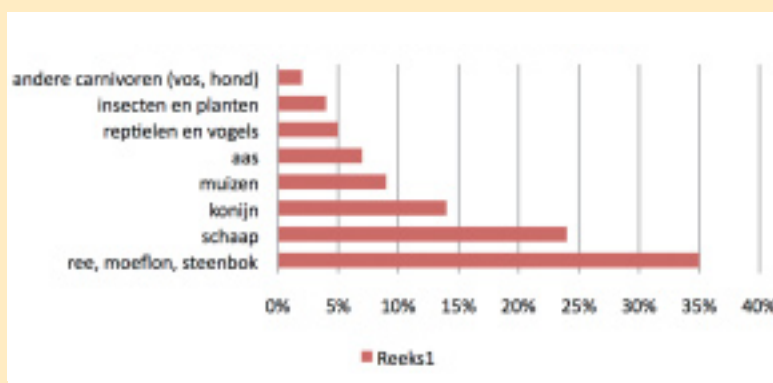
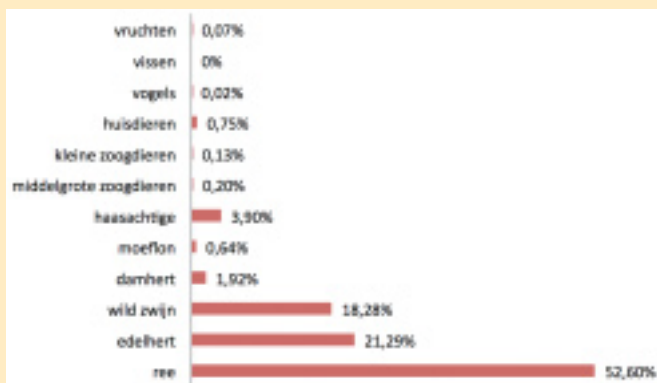
Hoe zit het met wolven en honden?

Loslopende honden zijn als de dood voor wolven, sporen en keutels. Honden aan de lijn vertonen sterke reacties, zoals staart tussen de benen en dicht bij het baasje

lopen. Blaft een hond een wolf aan, dan volgt meestal een dodelijke confrontatie. Maar over het algemeen loopt het wel los. Wolven in Duitsland en Zweden vestigen hun kerngebieden namelijk vooral op plekken met veel rust en weinig honden.

Hoeveel roedels passen er in Nederland?

Een jachtgebied is al gauw 200-400 km² en soms zelfs 600 km² groot. Bovendien overlappen rust- en jachtgebied niet altijd. Daarmee kom je voor Drenthe op maximaal vier roedels, voor de Veluwe op vier tot vijf, en voor de Oostvaardersplassen op een tot twee. In Lausitz zijn er per roedel

Inhoud Duitse wolvenkeutels in de periode 2001-2008
(Bron: L. Linnartz, ARK/Natuurontwikkeling)

Inhoud Spaanse wolvenkeutels in de periode 2001-2008
(Bron: L. Linnartz, ARK/Natuurontwikkeling)

Verspreiding Wolf in Duitsland in 2013. © IFAW - International Fund for Animal Welfare / Katrin Groß Grafikdesign, Wildbiologische Büro LUPUS (Duitsland) & Association für Nature "Wolf" (Polen).

Wolf in staat tot snelle opmars

In zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog was sprake van een snelle opmars van de wolf via Duitsland naar de slachtevelden in Europa, waar voedsel te over was. Door sterke achtervolging na beide oorlogen was het in grote delen van Europa weer snel met het dier gedaan.

Nauwelijks barrières

De wolf kent nauwelijks barrières. Rivieren, wegen, tunnels en bruggen doen hem weinig. Af en toe verdrinkt er een of wordt er een doodgereden. Dat laatste gebeurt vrijwel alleen langs heel drukke wegen waar met hoge snelheden wordt gereden. Langs een dergelijke snelweg bij Lausitz werd meer dan de helft van de verkeersslachtoffers gevonden op dezelfde plek en het betrof meestal jonge wolven. Alleen sterk verstedelijkte en geïndustrialiseerde gebieden, zoals het Roergebied, fungeren als barrière.

4.000 reeën. In Nederland komen 70.000 reeën voor, naast wild zwijn en edelhert. Daarvan uitgaande zouden in Nederland 20-30 roedels mogelijk zijn. Maar of we hier een stabiele, eigen populatie krijgen? Nederland kan ook als populatieput gaan fungeren en gevoed worden door steeds weer nieuwe input vanuit het buitenland.

En Roodkapje?

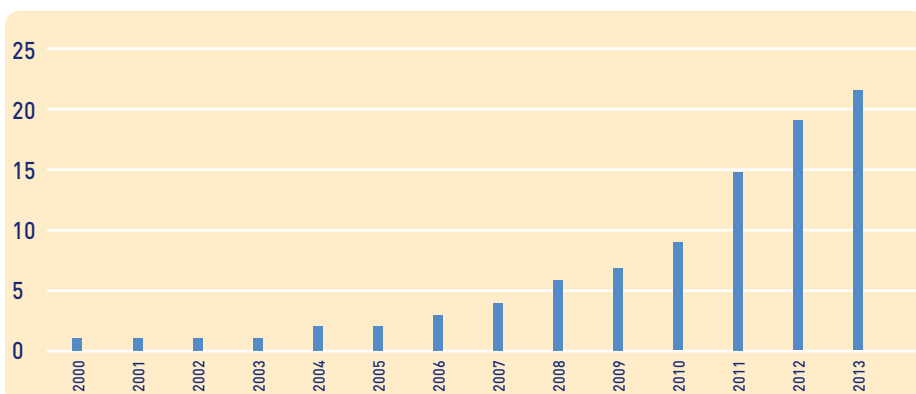
Wolven die vroeger mensen en vee doodden betroffen vaak hondsdomme wolven, maar deze ziekte is goed bestreden en daarmee zeldzaam geworden. Of er was sprake van een groot gebrek aan wild,

waardoor de wolven volledig afhankelijk waren van menselijk afval en vee. Het verlies van een schaap was vroeger zo ernstig dat men de boosdoener te lijf ging. Tegenwoordig zijn er schadevergoedingen en hoeven mensen geen armoe te lijden. Een wolf die aan schapenpredatie gewend is, kan inderdaad een probleemwolf worden. Schieten is geen optie, vanwege zijn beschermde status. Dat wordt dan verdoven en verhuizen. Verder mogen mensen wolven nooit voeren, want dan verliest een wolf zijn angst en respect voor mensen. In de VS zijn na decennia zonder problemen recent drie aanvallen bekend geworden na

voeren. Houd wolven dus wild.

Nog aanbevelingen?

In gebieden waar de wolf domicilie gaat kiezen moet het natuurbeheer worden aangepast. Meer wild, een waakhond bij de schapen of 's nachts ophokken, wildlevende runderen en paarden in sociale kuddes inscharen, dat soort zaken. Het is zaak dat natuurbeheerders en boeren snel over dit soort keuzes gaan nadenken. Wolven zullen in ons land eerder welkom zijn in de Oostvaardersplassen dan tussen de heideschapen, maar het is de wolf die kiest, niet wij.

Aantalsontwikkeling (J-curve) van roedels en wolvenparen in Duitsland in de periode 2000-2013 (Bron: L. Linnartz, ARK/Natuurontwikkeling)

Verder lezen?

Zie voor literatuur naar aanleiding van dit artikel www.zoogdierwinkel.nl/zoogdier. Referenties in dit artikel verwijzen naar op deze website vermelde publicaties.